

Polis och åklagares handläggning av en förundersökning bör ske med särskild skyndsamhet om utredningen kan få betydelse för ställningstagande till om det finns skäl att återuppta en förundersökning avseende en lagakraftvunnen dom

Anmälan

AA framförde i en anmälan, som inkom till JO den 25 augusti 2005, kritik mot åklagare vid Åklagarmyndigheten, åklagarkammaren i Linköping, och Polismyndigheten i Östergötlands län för långsam handläggning av en förundersökning. Han uppgav att han blivit dömd av Göta hovrätt till sex månaders fängelse och att målsäganden, BB, i ett brev därefter erkänt att hon ljugit i rätten. Anmälan gjordes till polisen men ännu åtta månader senare hade inget resultat redovisats. Nu skulle han inom kort påbörja verkställighet av straffet.

Utredning

Handlingar och muntliga upplysningar infordrades. Ärendet remitterades till Åklagarmyndigheten och polismyndigheten som anmodades att lämna upplysningar och yttrande över handläggningen av de aktuella ärendena.

Åklagarmyndigheten (genom överåklagaren CC) inkom med ett remissvar till vilket var fogat yttrande från bl.a. kammaråklagaren DD. Polismyndigheten (länspolismästaren EE) inkom med ett remissvar, till vilket fogats ett yttrande av inspektören FF.

I ett beslut den 17 april 2007 anförde *chefsJO Melin* följande.

Bedömning

En förundersökning skall enligt 23 kap. 4 § andra stycket rättegångsbalken (RB) bedrivas så skyndsamt som omständigheterna medger. Finns det inte längre skäl att fullfölja en förundersökning skall den läggas ned.

I 23 kap. 3 § andra stycket RB föreskrivs att när åklagare är förundersökningsledare får denne anlita biträde av polismyndighet. Av 1 a § andra stycket förundersökningskungörelsen (1947:948) framgår att undersökningsledaren har ansvar för förundersökningen i dess helhet. Han skall se till att utredningen bedrivs

effektivt och att den enskildes rättssäkerhetsintressen tas till vara. Undersökningsledaren skall också ge dem som biträder honom de direktiv som behövs för arbetet.

I Processlagsberedningens förslag till rättegångsbalk angavs att skyndsamhetskravet var av största betydelse för förundersökningens effektivitet och att det även var angeläget att straffet följer snarast efter brottet (SOU 1938:44 s. 286). Vilka krav som kan ställas på skyndsamhet under en förundersökning är emellertid till viss del beroende på förhållandena i det enskilda fallet. JO har i tidigare avgöranden uttalat att särskild skyndsamhet kan vara påkallad i fråga om mycket allvarliga brott eller när en dömd person avtjänar straff för att ansvarsfrågan skall kunna prövas innan frigivning sker (jfr JO 1980/81 s. 59 och JO 1962 s. 93).

En fråga som uppkommer i det aktuella fallet är om det kan ställas särskilda krav på skyndsamhet när en anmälan som görs kan innebära att nya bevis eller omständigheter föreligger som är ägnade att framkalla tvivel om en brottmålsdoms riktighet. Bakgrunden till frågeställningen är följande.

En ny prövning av en brottmålsdom som vunnit laga kraft kan komma till stånd endast med tillämpning av ett s.k. särskilt rättsmedel, t.ex. resning. Resning till förmån för en tilltalad kan beviljas bl.a. om en omständighet eller ett bevis som inte tidigare har förebringats återopas och det med hänsyn till vad som återopats och i övrigt förekommer, finns synnerliga skäl att på nytt pröva frågan om den tilltalade har förövat det brott för vilket han dömts (58 kap. 2 § 4 RB). Om det beträffande en lagakraftvunnen dom framkommer nytt material kan detta givetvis vara av sådant slag att det direkt ger anledning till en ansökan om resning. I de flesta fall torde det emellertid krävas ytterligare utredningsåtgärder för att klarlägga om det nya materialet är sådant att grund för resning föreligger.

Riksåklagaren är enligt 7 kap. 4 § andra stycket RB allmän åklagare i Högsta domstolen, vilket innebär att ingen annan åklagare än denne är behörig att ansöka om resning avseende en hovrättsdom. Som JO tidigare uttalat (JO 2000/01 s. 69) innebär det att det ankommer på riksåklagaren att, om en enskild person som har fällts till ansvar för brott i resningssyfte begär att utredningsåtgärder skall vidtas, med utgångspunkt i den för åklagarna gällande objektivitetsprincipen ta ställning till om framställningen skall föranleda att förundersökningen återupptas. En lokal åklagare som mottar en sådan framställning skall därför vidarebefordra den till riksåklagaren.

Vid min granskning av Åklagarmyndighetens handläggning av det ärende som i massmedierna kom att betecknas som "fallet GG" (JO:s dnr 2181-2005) uttalade jag att riksåklagaren har samma principiella skyldighet att, med utgångspunkt i objektivitetsprincipen, ta ställning till om uppgifterna bör föranleda ett återupptagande av förundersökningen om informationen kommer till riksåklagarens kännedom på annat sätt, t.ex. genom polis och/eller åklagare. Vidare anförde jag att min uppfattning är att nuvarande ordning fordrar att riksåklagaren intar en aktiv roll när en fråga om resning aktualiseras. I en situation då nya

omständigheter eller bevis framkommer som ger anledning att hysa tvivel på en fällande hovrättsdoms riktighet finns det praktiskt sett inte någon annan än riksåklagaren som har erforderliga möjligheter att granska det nya materialet i ljuset av den tidigare domen.

För att riksåklagaren skall kunna inta den aktiva roll som krävs åligger det därför, som jag ser det, polis och åklagare att, om nya omständigheter framkommer som ger anledning att ifrågasätta en straffdoms riktighet, informera riksåklagaren.

Det är givetvis inte så att varje påstående om att någon är felaktigt dömd medför en skyldighet att underrätta riksåklagaren. I de brottsutredande myndigheternas arbete torde det inte sällan förekomma t.ex. obestyrkta påståenden om att vissa domar grundats på felaktiga förutsättningar, utan att det uppkommer sådant tvivel på domens riktighet att riksåklagaren behöver underrättas. Om det emellertid hos polis och åklagare, t.ex. inom ramen för en förundersökning, framkommer nya uppgifter som, om de efter utredning visar sig vara vederhäftiga, ger anledning att ifrågasätta en fällande brottmålsdoms riktighet, krävs att polis och åklagare med skyndsamhet utreder saken. Utredningen tjänar då ett syfte vid sidan av dem som anges i 23 kap. 2 § RB, där det stadgas bl.a. att under förundersökningen skall utredas vem som kan misstänkas för brottet och om tillräckliga skäl föreligger för åtal mot denne. Den skall också försöka klargöra om det föreligger någon sådan uppgift som skall vidarebefordras till riksåklagaren för ställningstagande i frågan om det finns skäl för denne att återuppta förundersökningen i det dömda målet.

Vilka krav på skyndsamhet från polis och åklagares sida som då kan ställas måste bli beroende av en prövning i det enskilda fallet. Starkare skäl att agera snabbt torde typiskt sett föreligga om den dömde är frihetsberövad eller inom kort skall påbörja verkställighet av ett fängelsestraff. Av betydelse kan också vara vilken grad av tvivel som kan antas uppkomma sedan de nya uppgifterna prövats. Är dessa sådana att de, om de verifieras, tydligt talar för att den fällande domen kan vara oriktig, måste naturligtvis stor kraft läggas på att utreda hur det förhåller sig.

I det aktuella fallet fick polismyndigheten och åklagaren genom anmälan angående urkundsförfalskning information om att AA hade dömts i hovrätt för sexuellt utnyttjande av underårig och att ett brev inkommit till hovrätten, som angavs vara skrivet av målsäganden, av innebörd att hon ljugit om övergreppen. Enligt anmälaren, som var vän med målsäganden, var brevet förfalskat. Brevet, och anmälan, var emellertid likväl omständigheter som i någon utsträckning var ägnade att väcka tvivel rörande brottmålsdomens riktighet.

Det tvivel som dessa förhållanden kunde ge upphov till var dock enligt min mening inte av sådan styrka att det kan anses ha uppkommit en skyldighet för de lokala brottsutredande myndigheterna att direkt vidarebefordra uppgifterna till riksåklagaren. Skulle det däremot under utredningen ha visat sig att brevet faktiskt var skrivet av målsäganden hade detta utgjort en omständighet som gett anledning att informera riksåklagaren.

Mot bakgrund härav, och i enlighet med det ovan förda resonemanget, anser jag att polis och åklagare i förevarande fall borde ha bedrivit utredningen med särskild skyndsamhet. AA var inte berövad friheten, men skulle avtjäna ett fängelsestraff. Enligt vad han uppgett i anmälan till JO, skulle verkställigheten påbörjas i september 2005. Det är dock inte känt om polis och åklagare fick kännedom om detta eller när de i så fall fick den kunskapen.

Anmälan om urkundsförfalskning inkom till polisen den 3 januari 2005. Den 19 januari 2005 övertog DD förundersökningsledarskapet. Det finns inte några åtgärder antecknade i ärendets dagbok förrän under sommaren 2005.

Av utredningen har emellertid framkommit att DD muntligen gav FF direktiv om att handlingar med namnteckningar från de berörda skulle inhämtas från tingsrätt och hovrätt. FF skulle också kontrollera med SKL vilket jämförelsematerial som fordrades för att försöka fastställa vem som skrivit det aktuella brevet. När i tiden under våren 2005 dessa direktiv gavs har inte kunnat utrönas. Domstolarna meddelade dock FF att det där inte fanns några undertecknade delgivningskvitton. Hon kontaktade därefter SKL den 7 och 13 juni 2005.

Det har framkommit att FF fick uppfattningen att SKL behövde "färska" skriftprov av de berörda personerna. Hon delgav DD detta, som den 22 juli 2005 lämnade direktiv om att "spontanskrift" samt helst även skriftprov skulle inhämtas från BB och att FF därför skulle kontrollera om och när BB kunde förväntas återvända till Sverige så att sådant prov kunde erhållas. I vart fall i juni 2005 uppgav AA för DD att han och hans mor var villiga att lämna skriftprov. AA lämnade i samma månad sådant prov. Den 4 oktober 2005 fick FF kontakt med BB som då uppgav att hon skulle återvända till Sverige först under nyår 2005/2006. Skriftprov från AA:s mor erhöles i december 2005. Sedan BB i januari 2006 lämnat skriftprov skickades materialet till SKL som i sitt utlåtande lämnade frågan om vem som utfört den undersökta namnteckningen öppen. Förundersökningen lades ned av DD i mars 2006.

När det först gäller utredningen under våren 2005 har denna inte bedrivits med någon större skyndsamhet och det framstår som anmärkningsvärt att FF först i juni 2005 kontaktade SKL för att få svar på den grundläggande frågan om vilket material som krävdes för en bedömning där. Eftersom det inte har kunnat klarläggas när åklagaren gav direktiv i detta avseende har det inte kunnat utredas vem som bär ansvaret för att så skedde först då.

Tidsutdräkten i ärendet synes därutöver i viss utsträckning, som också CC funnit, ha berott på ett missförstånd. CC har uppgett att FF:s uppfattning, att det krävdes "färska" skriftprov, var felaktig. Hur detta missförstånd uppstått har inte klarlagts. Hade FF haft klart för sig att det räckte med äldre skriftprov och delgett DD denna uppfattning hade utredningen sannolikt kunnat bedrivas betydligt snabbare, inte minst mot bakgrund av att målsäganden befann sig utomlands.

Det dröjde således cirka ett år innan jämförelsematerialet skickades till SKL. Jag kan konstatera att en sådan handläggning inte är acceptabel. De speciella förhållandena – misstanken om att det kunde föreligga en omständighet som gav anledning att betvivla en hovrättsdoms riktighet – borde också enligt min uppfattning ha föranlett en särskilt skyndsam handläggning. Polis och åklagare förtjänar kritik för att handläggningen drog ut på tiden.